

KIYYE

(bk. OKKA).

KIZ

"Ana babanın birinci dereceden kadın fūrûu" demek olan kız kelimesinin Arapça karşılığı **ibnetü** ve **bint** (çoğulu benât), "evlenmemiş kadın" (bâkire) mânasının karşılığı ise **bikrdır**. Gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadislerde bint (ibnetü) kelimesi sözlük anlamında kullanılmıştır.

Kız ile ana baba arasındaki akrabalık bağı bazı dinî ve ahlâkî vecibeler yanında (bk. ÇOCUK) İslâm hukukunda nikâh, velâyet, miras, nafaka ve hidâne konularında birtakım özel hükümler, karşılıklı hak ve görevler doğurmaktadır. Bu hususta klasik literatürde yer alan hükümlerin bir kısmı nasların açık hükmüne, bir kısmı da toplumsal yapının ve geleneğin beslediği icthadî görüşlere dayanır.

Babanın kızı ile evlenmesi kesin sûrette haram olup aralarında mutlak bir evlenme engeli bulunmaktadır. Bu hüküm öz kızlar ve üvey kızlar için olduğu gibi (en-Nisâ 4/23) süt kızlar için de geçerlidir. Klasik dönem İslâm hukukçularının genel kabulüne göre henüz bulûğa ermemiş bir kız, birinci derecedeki velileri (usul) tarafından evlendirildiği takdirde bulûğa erince ancak söz konusu evlilikten zarar görmesi halinde nikâha itiraz edebilir; usul dışındaki velileri tarafından evlendirilirse zarar görmesi söz konusu olmadan bu nikâha itiraz etme hakkına sahip olur. Bu hakka "bulûğ muhayyerliği" denmektedir (bk. NİKÂH). Bulûğa eren kızın velisinin rızâsını almadan evlenmesinin hükmü konusunda fakihler arasında görüş ayrılığı vardır. Konuyla ilgili çeşitli hadislerden hareketle (Buhârî, "Nikâh", 36, 40; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 18-19, 25; İbn Mâce, "Nikâh", 15, Tirmizî, "Nikâh", 14) Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf böyle bir evliliğin geçerli, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel ise geçersiz olduğunu söylemiştir. Ancak Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, kızın kendisine denk olmayan biriyle evlenmesi halinde velisinin, hem kızın hem diğer aile fertlerinin haklarını koruma amacıyla nikâhi feshettirmek için mahkemeye başvurma hakkını kabul etmişlerdir.

Ebû Hanîfe'ye göre bulûğ çağındaki kızın rızâsı alınmadan evlendirilmesi câiz olmayıp bu şekilde yapılan nikâh akdi bâ-

tıdır. Çünkü Hz. Peygamber, "Açıkça izni alınmadan dul kadın ve rızâsı alınmadan bekâr kız evlendirilmez" demiş, ayrıca rızâsının sükût etmesi olduğunu da açıklamıştır (Buhârî, "Nikâh", 40; Müslim, "Nikâh", 64-67; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 25). Diğer mezheplere göre kız bulûğ çağına erse de babası tarafından rızâsına bakılmaksızın evlendirilebilir. Fakat Mâlikîler rüşdü ilân edilmiş kızı bu hükümden istisna etmişlerdir. Hanefî mezhebinin imam-larındaki Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî bu konuda kızın ve velisinin, özellikle babasının ve dedesinin eşit hakka sahip olduğunu belirtmektedir.

İslâm miras hukukunun yerleşik sistemine göre tek başına babasına mirasçı olan kız terikenin yarısını alır. Eğer kızlar birden fazla ise terikenin üçte ikisini aralarında eşit biçimde paylaşırlar. Erkek kardeşleri varsa erkek iki, kız bir hisse esasına göre terikeyi bölüşürler (en-Nisâ 4/11). Ayrıca kız belirli hisse sahiplerinden artan mirası hisselerine göre paylaşanlardan (ashâb-ı red) biridir. Öte yandan kız, ana bir erkek veya kız kardeşleri mirastan düşürürken öz ve baba bir kız kardeşleri asabe yapar. Kızının varlığı sebebiyle miras bırakanın annesinin hissesi altıda bir olarak gerçekteşir; kız miras bırakanın eşinin hissesini yarıya, yani dörtte birden sekizde bire, kocanın hissesini de ikide birden dörtte bire indirir.

Kız evlâdın nafakası bulûğa ermiş bile olsa babaya, evlendikten sonra ise kocaya aittir. Ancak kızın babasından nafaka alabilmesi için bir işi veya geliri olmamalıdır. Bu duruma göre evli kızın nafakası kocasına, bekâr zengin kızın nafakası ise kendisine aittir. Ayrıca ebeveyn nafaka almaya hak kazanan sınıftan olursa erkek evlâtlar gibi zengin kız evlâtlar da bu nafakayı ödemekle yükümlüdür.

"Küçük çocuğu yanında bulundurma, ona bakma ve terbiye etme hakkına sahip olmak" anlamındaki hidânenin süresi erkek çocukta yedi ile dokuz yaş arasında son sınır olarak kabul edilmiş, kız çocuğunda ise bu süre ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hanefî mezhebinde kuvvetli görüşe göre annesinin veya ninesinin yanında bulunan kızın hidâne süresi bulûğ çağına erişinceye kadardır. Başkalarının yanında ise dokuz yaşında bu süre biter. Şâfiî mezhebine göre süre, kız-erkek çocuk ayırımı yapmaksızın temyiz çağına ulaşma yaşı sayılan yedi veya sekiz yaşla sınırlıdır. Bundan sonra çocuk seçimini yaparak annesinin veya babası-

nın yanında kalabilir. Hanbelî mezhebinde kız çocuğunun yedi yaşından sonra babasının yanında kalacağı görüşü benimsenmiş, annesi gönüllü olarak bakımını üstlense bile evleninceye kadar babasının gözetiminde olması onun açısından daha güvenli kabul edilmiştir. Mâlikîler ise kızların hidâne süresinin evleninceye kadar devam edeceği görüşündedir (ayrıca bk. EVLÂT).

BİBLİYOGRAFYA :

Dârimî, "Talâk", 16; Buhârî, "Nikâh", 36, 40; Müslim, "Nikâh", 64-67; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 18-19, 25, "Talâk", 35; İbn Mâce, "Nikâh", 15, "Ahkâm", 22; Tirmizî, "Nikâh", 14; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 97; Şâfiî, *el-Üm*, V, 11, 15; Sah-nûn, *el-Müdevvene*, II, 358, 366; Kâsânî, *Bedâ'î*, IV, 30-32, 42-44; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, VII, 616-618; IX, 144-145; İbnü'l-Hümâm, *Fet-hu'l-kadir*, IV, 391, 410; Şirbînî, *Mugnî'l-muhtâc*, III, 13, 147, 446-447; Buhûfî, *Keşşâfû'l-kınâ*, IV, 421; V, 48, 502; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 276, 542, 563; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), IV, 204-205; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Kahire 1328, II, 222, 524, 526; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, III, 55-56, 567-568, 623, 627; Vehbe ez-Zühay-lî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1404/1984, VII, 742-745; *1915 Tarihli Osmanlı Nafaka Kanunu* (nşr. Orhan Çeker), İstanbul 1985, md. 479, 480, 508-512; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1986, I, 247-249, 342, 391; Abdülkerim Zeydân, *el-Mufaşşal fî ahkâmî'l-mer'e*, Beyrut 1413/1993, VI, 388-410, 430-445; X, 70-73; "Bint", *Mu.F*, VIII, 214-215; "Hidâne", a.e., XVII, 314-316.

ORHAN ÇEKER

KIZANLIK

(bk. KAZANLIK).

KIZIK

Oğuz boylarından biri.

Kâşgarlı Mahmud, Karkın gibi bazı bakımlardan diğer boylardan ayrılan ve bu yüzden Halaç (> Kalaç) adıyla anılan Kızıklar'ı listesine almamıştır. Fakat bu boy da diğer Oğuz boylarıyla birlikte Anadolu'ya gelmiş ve ülkenin bir Türk yurdu olmasında önemli rol oynamıştır. Nitekim Kızıklar, XVI. yüzyılda yirmi sekiz yer adıyla on üçüncü sırada yer alarak on üç Oğuz boyunu geride bırakmıştır.

Reşidüddin (XIV. yüzyılın başları), Oğuzlar'ın Bozoklar kolunun Yıldız Han oğulları arasında gösterdiği Kızıklar'ın ütüşünün "sağ umaca", onkununun tavşancılı olduğunu belirtmiş ve damgasının şeklini ver-

KIZIK

miştir. Aynı müellif Kızık'ın "kuvvetli ve yasakta ciddi" demek olduğunu yazmaktadır. Osmanlı müellifi Yazıcıoğlu Ali (XV. yüzyılın birinci yarısı) bu bilgileri olduğu gibi eserine aktarmıştır.

XVI. yüzyıl Osmanlı tahrir defterlerinde Kızık'a ait yirmi sekiz köy tesbit edilmiştir. Bunlardan on altısı aynı adlı yerleşme yeri olarak bugüne kadar gelmiştir. Ayrıca dört adet Kızıklı, bir de Kızıklı bucağı şeklinde beş yerleşme yeri daha vardır. Dolayısıyla Kızıklar, Anadolu'da kendilerine ait yer adlarını en çok muhafaza eden boyların başında yer almaktadır.

Anadolu'ya gelen Kızıklar'a ait biri Halep Türkmenleri, diğeri Şam Türkmenleri arasında olmak üzere iki oymak görülmektedir. Bunlardan Halep Türkmenleri arasında yer alan Kızık oymağı 1579 yılında 667 vergi nüfusuna sahipti. Nüfusu gittikçe artan bu Kızıklar'ın kalabalık bir kısmı Antep yöresinde yerleşmiş ve bunlar Oturak Kızık adıyla anılmıştır. Sultan İbrâhim devrinde (1640-1648) Oturak Kızıklar'ın adı geçen yöredeki Oğurca, Damlalica, Çay Kuyu, Sakal, Kara Dinek, Yalan Kaz (?), Üç Kılıse ve Taşlıca adlı köylerde ve Antep şehriyle yine Antep'e bağlı diğer bazı köy ve kasabalarda oturdukları tesbit edilmektedir. Oturak Kızıklar'ın bulunduğu bu köyler, XIX. yüzyılın sonlarına kadar Kızık adıyla anılan idarî bir birim (nahiye) halinde kalmıştır. Göçer Kızıklar ise XVII. yüzyılın ortalarında 149 vergi nüfusuna sahipti. Her iki Kızık grubu 1101 (1690) yılında Avusturya'ya açılan sefere çağrılmıştı. Bu sırada Oturak Kızıklar'ın başında Kara Kethüdâ oğlu Bekir Bey, Göçer Kızıklar'ın başında da Hacı Zekeriyâ oğlu Assâf Bey ile Kızık Mehmedoğlu bulunmaktaydı.

Göçer Kızıklar'a mensup bir kol XVIII. yüzyılın başlarında İç Anadolu'ya göç etmişti. Bunların bir bölümünün Sandıklı yöresine yerleşmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim XVIII. yüzyılda Sandıklı kazasında bir Kızık köyü bulunmaktaydı. Ayrıca XVI. yüzyılda Hamîd-ili'nde Kızıklı adıyla bir derbent vardı. Seyyah Niebuhr, kendisinin Anadolu'da dolaştığı yıllarda Antep yöresinde 200 çadırılık bir Kızık oymağının yaşadığını bildirmektedir. Yine XVI. yüzyılda altmış altı vergi evli başka bir Kızık oymağı Dimaşk (Şam) yöresinde yaşamaktaydı. Fakat bu oymağın âkıbeti hakkında bilgi yoktur. İç Anadolu'da Sivas-Yozgat yörelerinde Kızık boyundan geldiği anlaşılan Kızık halayı isimli bir halk oyunu oynanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü Lugâti't-Türk Tercümesi, I, 55; III, 415-416; Reşidüddin, *Camiü't-tevârih* (nşr. Behmen Kerîmi), Tahran 1338, I, 40; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1390, s. 23; C. Niebuhr, *Voyage en Arabie et en d'autres pays circonvoisines*, Amsterdam 1780, II, 337; Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930, s. 68, 83, 203; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı* (İstanbul 1967), İstanbul 1990, s. 124; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, İstanbul 1980, s. 295-296, 437, 614-615, 625; a.m.f., "Boz-Oklu Oğuz Boylarına Dâir", *DTCFD*, XI (1953), s. 65-103; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s. 51.

 FARUK SÜMER

KIZIL AHMED BEY

(ö. 906/1500'den sonra)

Candaroğulları Beyliği'nin son hükümdarı.

II. Murad'ın kayınbiraderi İbrâhim Bey'in oğludur. Cemâleddin unvanıyla anılır. Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Babasının ölümünün ardından beyliğin başına geçen büyük kardeşi İsmâil Bey'e karşı muhalefette bulunduğu, başarılı olamayınca Osmanlılar'a sığındığı bilinmektedir. Osmanlı hizmetine girince kendisine dirlik olarak Bolu sancağı verildi. Fâtihten Sultan Mehmed'in Trabzon seferi sırasında (865/1461) Osmanlı Devleti'ne tâbi olmak ve senede 50.000 duka altın vergi vermek şartıyla (Hammer, III, 60) Candaroğulları Beyliği'nin başına getirildi. Kendisine Kastamonu'ya kadar Vezîr-âzam Mahmud Paşa da refakat etti. Kızıl Ahmed'in âdeta bir Osmanlı valiliği şeklindeki beyliği bir yıl kadar sürdü. Candaroğlu ülkesinde epeyce taraftarı bulunan Kızıl Ahmed, Mahmud Paşa'nın da desteğiyle Fâtihten Sultan Mehmed'in bir siyasî taktiği olarak bey yapılmıştı. Sinop ve Trabzon seferi dönüşü Kastamonu'yu ele geçiren Fâtihten Sultan Mehmed onu, Mora sancak beyliğine getirmek istediye de Kızıl Ahmed görev yerine gitmeyip Bolu üzerinden Karamanoğlu İbrâhim Bey'in yanına kaçtı (Neşrî, II, 754). Fakat İbrâhim Bey, Osmanlı Devleti ile arasının açılmasını istemediğinden Ahmed Bey'i himaye etmedi; sadece bir miktar harçlık vermekle yetindi (Âşıkpaşazâde, s. 160). Bunun üzerine Kızıl Ahmed, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a sığındı (Hadîdî, s. 260) ve yıllarca onun yanında kaldı. Uzun

Hasan tarafından "musâhib-i hâs" yapılan (İbn Kemal, VII. Defter, s. 207) ve Van gölü kıyılarında iktâ olarak kendisine bir miktar toprak verilen Kızıl Ahmed'in firar sebebi emirlikten valliliğe tenzil edilmesi değil, Mahmud Paşa'nın siyasî oyununa aldanarak ecdadının mülkünü kendi eliyle zaptettirip böyle bir tuzağa düşmekle kimsenin yüzüne bakamama şeklinde de izah edilir (Ali, XIV/1 [1340], s. 24).

Kendisini Candaroğlu toprakları üzerinde hak iddia edebilecek mevkiye gören Uzun Hasan, Kızıl Ahmed'i Osmanlılar'a karşı koz olarak kullanmak istiyordu. Babaları İbrâhim Bey'in ölümünden sonra kavgaya tutuşan ve kendisine sığınan Karamanlı şehzadelerine destek veren Uzun Hasan'ın 868'de (1464) gerçekleştirdiği Karaman seferine Kızıl Ahmed'in de katıldığı ve yanında 500 kadar savaşçı ile İshak Bey'in yanında bir süre Karaman'da kaldığı bilinmektedir (Erzi, XVIII/70 [1954], s. 217). Ancak Fâtihten Sultan Mehmed'in desteğiyle Pir Ahmed'in Karaman ülkesine sahip olması üzerine Kızıl Ahmed Bey tekrar Uzun Hasan'ın yanına kaçmıştır (871/1466).

877'de (1472) Tokat'ı yağmalayan Akkoyunlu kuvvetlerinin içinde Kızıl Ahmed de vardı (Âşıkpaşazâde, s. 168). Fakat aynı yıl Fâtihten oğlu Şehzade Mustafa kumandasındaki Osmanlı ordusuna yenilen Karamanlı şehzadeleri ve Kızıl Ahmed Bey tekrar Uzun Hasan'ın yanına gittiler (Tursun Bey, s. 156). Kızıl Ahmed, Otlukbeli Savaşı'nın çıkmasında da önemli rol oynadı (Anhegger, I/1 [1949], s. 150). Zira Uzun Hasan galip gelirse tekrar beyliğine kavuşabileceği beklentisi içindeydi. Ancak savaşın Osmanlılar tarafından kazanılması üzerine bu beklentisi gerçekleşmedi. Savaş sırasında Kızıl Ahmed'in yakalandığı ve başının kesildiği (a.g.e., I/1 [1949], s. 153) rivayeti doğru değildir. Nitekim Uzun Hasan'ın 882 (1478) yılında ölmesinin ardından şehzadeler arasında başlayan taht mücadelelerinde Kızıl Ahmed Diyarbekir Valisi Yâkub Bey'i desteklemiş ve onun kardeşi Halil üzerine düzenlediği sefere bazı kuvvetlerle katılmıştır (Huncî, s. 153). Kızıl Ahmed, Yâkub Bey'in zaferiyle sonuçlanan bu iç savaşın sonra bir süre daha Akkoyunlu Devleti'nin hizmetinde kaldı (Ebû Bekr-i Tihriânî, II, 543).

II. Bayezid zamanında affedilerek Osmanlı ülkesine dönen Kızıl Ahmed Bey'e Bolu sancağı dirlik olarak verildi (İbn Kemal, VII. Defter, s. 201). Hayatının son dönemi ve ölüm tarihi hakkında fazla bilgi